

AZ OSZTÁLY ÉLETÉBŐL

AZ ADY-KUTATÁS ÚJ FELADATAI¹

Hegedűs Nándor csaknem két órás előadásának lényege a következő:

Az Ady-kutatás az újkori magyar irodalomtudomány egyik igen elhanyagolt területe. Ez különösen hangzik, ha ismerjük azoknak a könyveknek és cikkeknek a tömegét, amelyek Ady személyével, életével és működésével foglalkoznak, mégis ez a tény. Ady életének adatai részben megbízhatatlannak és hiányosak. Az, aki Adyról tudományos értékű dolgot vagy művet akar írni, nem tud kellőképpen tájékozódni a rendelkezésre álló anyagban.

Feladataink ezen a téren sokoldalúak.

Kezdjük mindjárt a legfontosabbak egyikén: a *bibliográfián*. Nagyon értékes bibliográfiai adathalmazunk van, ismerjük Kozocsa, Hellebrant, Goriupp, Gulyás értékes munkásságát de fájdalom, mindazt, amit nálunk találunk, nem nevezhetjük rendszerezett adatgyűjtésnek.

Igen jelentős hiba, hogy a gyűjtött anyagot senki sem rendezte tárgykör szerint. Így az erdőből nem látjuk a fát. Aki például Ady és Tisza István viszonyát, Ady szerelmeit, Ady forradalmiságának kérdését stb. akarja feldolgozni, az erre vonatkozó kútforrásokat képtelen egykönnyen az eddigi bibliográfiákban megtalálni. Ha valaki csak egyetlen témakör anyaga iránt érdeklődik, mégis kénytelen az egész Ady-irodalmat felkutatni.

A bibliográfiák igen hiányosak. Például Makkai Sándor „A magyar fa sorsa” című könyve körül keletkezett óriási vitaanyagról a bibliográfiákban alig fedezhetünk fel valamit. Csaknem teljesen hiányzik a vidéki városok sajtójában és a szomszédállamok irodalmában és sajtójában bújkaló anyag.

A bibliográfiákban elég sűrűn fordul elő pontatlanság. A megjelölt dátumokon szépszámu cikket nem lehet a sajtóban megtalálni.

Az Ady-bibliográfia rendszeres, megbízható, tökéletességre törő összeállítására nem szenvedhet halasztást.

Az Ady-kutatás sürgős feladatai közé tartozik az *Ady-émlékiratok revíziója*. A kortársi feljegyzésekben rengeteg a tévedés és hazugság. Ezek kiirthatatlanok, újra és újra felbukkannak mindaddig, amíg egységes revíziót nem hajtunk végre, ahol az Ady-kérdés tudományos munkásai ellenőrizhetik a valótlanságokat. Ady Lajos könyve elsősorban szorul felülvizsgálásra, mert ehhez a könyvhöz, mint biztos forráshoz folyamodik mindenki, holott sok benne a megbízhatatlan adat. Révész Béla könyveit, az önkényes feljegyzéseknek ezt a döbbenetes halmazát, szintén meg kell végre bolygatni,

¹ Vita az Irodalomtörténeti Intézet XX. századi osztályülésén (1957. III. 27. és IV. 1.)

és át kell kritikailag szűrni. Nagy Andor, Fehér Dezső, Emőd Tamás, Vikár Béla, Nagy Endre, Krúdy Gyula és sok más kortárs cikkeinek és könyveinek megbízhatatlanságára számos konkrét példával mutatott rá az előadó.

Komoly feladat vár az irodalomtudományra az *élő kortársak* művei tekintetében is. Itt kevésbé van szó arról, hogy állításait igazoljuk vagy megcáfoljuk, hanem inkább arról, hogy a ki nem mondott vagy félig kimondott tényeket felderítsük, addig, amíg ezek a kortársak életben vannak.

A kortársak kifaggatása körül egyébként is szinte megbocsáthatatlan mulasztások történtek és történnek ma is. Őlbe tett kezekkel várjuk meg, amíg meghalnak, és sírba viszik mindazt, amit Adyval való kapcsolatukról el tudtak volna mondani. Áll ez Bíró Lajosra, Jászi Oszkára és sok másra, akik oly sok értékes adatot tudtak volna mondani. De még mindig vannak életben szép számmal kortársak, barátok, fel kell őket keresni, és ki kell őket faggatni. Az előadó megnevezi azokat, akik itthon vagy a külföldön még élnek, és sok közölni valójuk lehet, csak meg kell kérdezni őket.

Beható részletességgel foglalkozott az előadó Ady Endre *levelezésével*. Ezeket a leveleket is addig kellene alaposan tanulmányozni, amíg élnek azok, akik a levelekben foglalt leveket, körülményeket, célzásokat, eseteket meg tudják fejteni. Ez idő szerint azt sem tudjuk, hol vannak ezek a levelek. Csak egy részük található meg a nyilvános könyvtárakban; más részük magánkézben van. Az előadó erre vonatkozólag is konkrét adatokat és útbaigazításokat sorol fel, számos hírlapi cikket említ meg, amelyek elárulják, hogy kiknél lappanganak Ady-levelek, de sajnos, ezeket a cikkeket senki nem tartja nyilván, fel nem jegyezte.

Ady szerelmeit sem dolgozta fel hitelen még senki. Csupán gazdátlan nyomok, feljegyzések, anekdoták keringenek, de tudományosan még nem kutatták fel az adatokat. Hiszen — hogy egyebet ne mondjon — még a Léda—Ady-szerelem történetét sem dolgozta fel tudományosan senki. Jellemző az Ady-kutatás elhanyagoltságára, hogy a költő egész ciklust írt *Őszi piros virágok* címen a „Ki látott engem” kötetben, s még azt sem állapították meg hitelesen, ki az a nő, akihez Ady ezeket a verseket írta. Ady közel félévi mária-grüni tartózkodásáról hitelesen keveset tudunk, alig van tudomásunk arról a sokfelé ágazó szerelmi hálózatról, amely ekkor keletkezett. Ezzel áll összefüggésben az a kérdés is, hogyan készítjük el Ady verseinek kritikai kiadását, ha még azt sem tudjuk pontosan, hogy Ady melyik versét kihez írta. Heine híres „mouche”-ának egész irodalma van, de mi Lédán kívül úgyszólván senkit sem ismerünk, de még Lédát sem teljesen. Az előadó számos Ady-verset említ meg, amelyeknek a tárgya, a hőse ismeretlen, holott tudományos eszközökkel meg lehetne őket állapítani. *Ady Endre házasságának története* szintén tudományos feldolgozásra vár; vajon van-e az Ady-kutatásnak ennél tiszteletreméltóbb feladata? A házasságról szóló feljegyzések tele vannak ellenmondásokkal. Csinszka szerepét tisztázni kell, a reá vonatkozó leveleket, adatokat rendszeresen kellene összegyűjteni.

Hány Adyval kapcsolatos *nő-probléma* vár még tisztázásra! Ilyen a „Kíváncsi”-probléma, a Bimbó utcai nő kérdése, az Esztike-ügy, a Sztojka Józsefné-féle levelezés stb.

Komoly feladat vár az Ady kutatásra *Ady és a baloldali politika viszonyával kapcsolatban*. Ilyenek: a szociáldemokrata párt, radikális párt, Áchim András, Mezőfi Vilmos, a Népszava belső háborúja Ady körül, a Magyar Szabadgondolkodók mozgalma. Még élnek kortársak, akik ezekről eleget

tudnak; az előadó meg is említi néhányat. Áchim parasztlapja is bizonyára megvan valahol, leveleket is lehetne felhajtani, de fájdalom, nem történik semmi.

Senki sem gyűjtötte még össze *Ady és a románok kapcsolatára vonatkozó adatokat*. Pedig Ady volt az egyetlen magyar költő, akinek szoros nekszusa volt román költőkkel, írókkal (Goga, Isac), akivel a román sajtó Erdélyben is, a régi királyságban is még életében sokat foglalkozott, verseit lefordították. Gazdag tárház ez és senki sem nyitja fel. Elszórtan akadunk adatokra. Erre példaképpen megemlíti az előadó Varga József romániai utazásának szép eredményeit. Meg kellene teremteni az együttműködést e tekintetben a bukaresti, kolozsvári, marosvásárhelyi magyar és román irodalomtudományi körökkel.

Nem dolgozták fel tudományosan a *duk-duk affért* sem. Levéltári adatok is akadnának. Ezzel karöltve említi meg az előadó, hogy a *Holnap-mozgalom* hiteles történetét sem ismerjük, adatai homályban rejlenek. Előadó megkezdte ezt a gyűjtést.

Nem ismerjük tudományos feldolgozásban *Ady ellenségeinek arcképcsarnokát*. Azt lehetne hinni az irodalom mai adataiból, hogy Rákosi Jenőn kívül nem volt az Ady-költészetnek ádáz ellensége. Szász Károly (az ifj.), Kenedi Géza, Négyessy László, Görcsöni Dénes támadásai és igen sok gyalázkodó röpirat hajszás kirohanásai ismeretlenek még az avatottak előtt is.

Az előadó ezután *Ady és a színház* kapcsolatáról szól, s érdekesen mutatja ki, milyen küzdelmet vívott Ady önmagával a színpadért, amelynek dalait szomjazta, de egyetlen ifjúkori műve kivételével sohasem érte el.

Az előadó rátér *Ady Endre anyagi, egzisztenciális küzdelmeire*. Gazdag példákkal ecseteli, milyen hatalmas anyag állana itt a kutató rendelkezésére, ha valaki rendszeresen akarna mindent megtudni Ady pénzügyi vergődéseiről. De csak szétszórt feljegyzésekkel van itt-ott dolgunk. A Vér és arany költőjének tehát nemcsak szerelmeit, de az aranyért való harcait sem ismerjük tudományosan.

Az előadó ezután még számos olyan problémát vet fel, amelyet ki kellene deríteni. Ilyen például az *Ady—Tisza-kérdés*. Ady és Tisza viszonyát, már Ady debreceni és nagyváradai működésétől kezdve meg kellene vizsgálni. Ez a viszony az elvi és személyi kérdések tengerén át hullámszik, és sok ellmondás is akad benne. Az eddigi feljegyzések (Ady Lajos, Hegedüs Lóránt stb.) feltétlenül megkövetelnék a tisztázást.

A rengeteg feladat elvégzésének módjáról beszél ezután az előadó. Kifejti, hogy ezt egységes vezetés alá rendelt kollektív munkával lehet csak sikeresen elvégezni. Sürgősen egy kézbe kell tehát letenni az Ady-kutatás új elkezdését és folytatását. Lehetőleg olyan vezetőt kell találni, aki eddig is az Ady-kérdés terén dolgozott, tájékozott, vannak eredeti gondolatai és csaknem minden idejét ennek a feladatnak szentelheti, és aki a munkatársait ki tudja válogatni s be tudja gyakorolni. Mellékes munkától nem lehet eredményt várni. Hiszen csak egy megfelelő, megközelítően teljes bibliográfia megteremtése is mennyi munkaerőt igényel! De a feladat nem legyőzhetetlen.

A dokumentumok beszerzésére pénzről kell gondoskodni. Az Ady-irodalomtudományak fontos politikai koloritja is van, és erre áldozni kell.

Az Ady-kutatás és irodalmi munka felkarolására fel kell támasztani az *Ady-múzeum* c. folyóiratot. Senki sem szeret az asztalfióknak dolgozni.

Az előadó is sok témát elejt, mert nincs hely, ahol a dolgozatok megjelenjenek. Példaképpen elmondja, hogy az 1900-ik évben megjelent nagyváradi Színházi Ujságban több ismeretlen Ady-verset talált, de két éve képtelen lapot vagy folyóiratot találni, amely erről szóló dolgozatát közölje. (A dolgozat időközben megjelent az Irodalomtörténeti Közlemények 1957, 1–2, számában. — A szerkesztő). Ezzel a kérdéssel áll kapcsolatban a *tudományos írói munka jobb pénzbeli megbecsülése*. Egy silány szépirodalmi könyv és egy magasszínvonalú irodalomtudományi könyv díjazása között mutatkozó kiáltó aránytalanság fájdalmas tünet. Reméli, hogy ezen rövidesen változtatni fognak.

A *kutató és gyűjtő munkát is jobban kell honorálni*. A kutatói munka ma már egészen önálló speciális munkakör, amely nem azonos, csak rokon az irodalomtörténetírással. Képtelenség, hogy az, aki Vajda vagy Ady életének és műveinek méltatására, elemzésére, megvilágítására vállalkozik, mint Komlós Aladár vagy Bóka László, könyvtárakban, levéltárakban fecsérelje el az idejét. A nagy operatőr-orvosok számára, mielőtt a kést a kezükbe veszik, a belgyógyász, röntgenológus és más diagnoszták elkészítik leleteiket, és ő ezeknek az alapján lát hozzá a műtéthez. Ugyanígy kell az irodalomkutatónak is a maga munkája eredményeit az író elé odatenni. Ez nem jelenti azt, hogy a kutatás nem volna szintén irodalmi vagy tudományos munka. Mennyi leleményesség, detektívszellem, finom érzék, műveltség, a kor és a tárgy ismerete kell ahhoz, hogy valaki sikerrel kutasson, és adatait felvilágosító magyarázatokkal kíséresse. Ez természetesen nem jelenti azt sem, hogy magának az irodalomtörténet írójának nem kell kutatnia; ő ismeri fel az árnyalatokat, de ez már csak a kutatás betetőzése lehet. A kutató és gyűjtő munkát tehát sokkal jobban meg kell becsülni, mint eddig.

Az Ady-kutatás *könyvészeti akadályairól* is meg kell emlékezni. Nagyon sok, Adyval foglalkozó könyv nem áll rendelkezésre. Az előadó felsorolja azokat a műveket, amelyek hiába keresett, és amelyek egy része még a könyvtárak katalógusaiban sem fordul elő. Napirendre kell tűzni nélkülözhetetlen könyvek újabb kiadását is. Magának Adynak is vannak hozzáférhetetlen munkái. Ilyen például a Rövid dalok egyről-másról, amely sehol sem kapható, és nem is teljes.

Az Irodalomtörténeti Intézetben *Ady-könyvtár létesítésére van szükség*. Lényegében arról van szó, hogy valahol koncentrálni kell az Ady-kincseket. Ez áll elsősorban a dokumentumokra, ritkaságokra, levelekre, fényképekre stb. Véget kell vetni a könyvtári sovinizmusnak. A kutatók nem szaladgálhatnak egyik könyvtárból a másikba, sokszor hiába. Vagy ha ez nem lenne megvalósítható, legalább egységes katasztert, nyilvántartást állítsanak össze az Ady-dokumentumokról. Ha tudni akarom, hol fekszik ez vagy az a levél, ne legyek kénytelen futkosni, levelezni, hanem az Irodalomtörténeti Intézetben nyomban megkapjam a felvilágosítást, tájékoztatást. Fogalma sincs senkinek, hogy a fővárosi könyvtárakon kívül hol vannak Ady-dokumentumok. A levéltári anyagról meg éppen nincs ismeretünk. A fővárosi könyvtárak anyaga sem áll korlátlanul külső emberek rendelkezésére. Nem ismerjük, mi van a nagyváradi, a debreceni múzeumban, Szegeden vagy másutt. Ezt a nyilvántartást tehát sürgősen el kell készíteni. A tervezett könyvtárnak legyen a célja az Adyra vonatkozó munkák, füzetek, könyvek beszerzése és megőrzése is. Rengeteg kincs lappang magánkezekben. Mikor én Ady Endre Nagyváradon című könyvemem megírtam — úgymond az előadó —

véletlenül megtudtam, hogy egy Bárd Vilmos nevű (azóta elhunyt) nyug. fővárosi tanítónak igen szép gyűjteménye van Adyval foglalkozó művekből. Felkerestem és elémultam, hogy egyszerű embereknél milyen nagyszerű gyűjtemény van felhalmozva, sokszor nélkülözhetetlen ritkaságokból is. Hány ilyen magángyűjtő van, csak ügyesen fel kellene hajtani. Egy központi Ady-könyvtár, ahol egyes művek több példányban is megvannak, rop-pant megkönnyítené a kutató és az irodalomtörténész munkáját. Persze ezt nem lehet bürokratikus eszközökkel elérni, hanem mindennek utána kell menni, bizonyos üzleti ügyességgel, az állami antikvárium közreműködésével.

Az előadó ezután számos teljesen ismeretlen, egyes újságokban elszórtan megjelent Ady-verset sorolt fel, amelyekről semmiféle gyűjtemény sem tud.

Azzal végzi, hogy ki kell mozdítani az Ady-kutatást a holtpontról. A mai tespedést komoly, szervezett, tudományos színvonalú munkának kell felváltania.

(Hegedűs Nándor)

*

Hegedűs Nándornak tömérdek sürgető problémát feltáró és sok kitűnő ötletet sugalló előadását élénk, termékeny vita követte. Azaz vitáról volta-képpen nem is beszélhetünk, hiszen a bizottság minden tagja egyetértett a teendők fontossága tekintetében, csak a sürgősségi sorrendet kellett kialakítani. Az Ady-kutatás hatalmas területét figyelembe véve természetes az is, hogy Hegedűs előadásának igen gazdag anyagát az ülés résztvevői még jó néhány javaslattal megszerezték.

Lengyel Géza felhívta a figyelmet arra, hogy Léda húga, Brüll Berta Debrecenben él. Vétkes mulasztás, hogy még nem hallgattuk meg Ady életének egyik koronatanúját. A Nyugat egyik főembere, Fenyő Miksa New Yorkban él. Kapcsolatba kell lépni vele, nemcsak Adyra vonatkozó emlékezéseinek megírása ügyében, hanem azért is, hogy megtudjuk, mi lett gazdag Ady-kéziratgyűjteményének sorsa. Ady világnézeti fejlődésével kapcsolatban megemlíti Lengyel, hogy a Budapesti Naplónak volt akkoriban egy Szabadgondolat c. napi melléklete.

Bóka László elsősorban a teljes Ady-bibliográfia elkészítését sürgeti. Az eddigi anyag minden gazdagsága ellenére is hiányos és rendszertelen. Időrendi, szerzői, tárgyi és források szerinti csoportosítással kell minél használhatóbbá tenni a szinte áttekinthetetlen anyagot. Fontos feladat az Ady-dokumentumok számbavétele és összegyűjtése. Ebben a munkában nagy szerep vár a Petőfi Sándor Irodalmi Múzeumra is.

Vincze Géza a külföldön, főként Erdélyben föllelhető Ady-nyomokra és emlékekre hívja fel a figyelmet. Az ottani magyar lapok és folyóiratok is gyakran közölnek adatokat. Különösen a kolozsvári Útunk segítségével lehet jelentős az Adyról szóló emlékezések és a rá vonatkozó dokumentumok gyűjtésében.

Földessy Gyula beszámol a debreceni múzeum Ady-szobája számára átadott emléanyag sajnálatos fogyatkozásáról és hiányairól. Sokkal nagyobb gondosságra, lelkiismeretességre és felelősségre volna szükség a gyűjtemények gondozásában.

Komlós Aladár mint tisztázandó és részletesebben kidolgozandó témát Ady és a Világ c. lap viszonyát említi. Az elfeledett, ismeretlen adatgyűjtések közül felhívja a figyelmet Gömöri Jenőre a bécsi Tűz c. lapban (1921). A

bibliográfia készítésének és a dokumentumok számbavételének szervezését az Irodalomtörténeti Intézetnek kellene vállalnia. Magának a gyűjtésnek a központja pedig legyen az Irodalmi Múzeum.

Kovalovszky Miklós örömmel állapítja meg, hogy Ady összes művei kiadásának nyomában és a költő születésének nyolcvanadik évfordulójára hosszú pangás után megelégnék az Ady-kutatás. Kívánatos azonban e felújuló tevékenységnek *szervezett irányítást* adni, mert a tennivalók között vannak fontos, sürgős és halaszthatatlan feladatok. Ez utóbbiaknak halogatósa pótolhatatlan mulasztás volna. Ilyen például a még élő Ady-kortársak, barátok és ismerősök személyes *emlékezéseinek összegyűjtése*, szinte az utolsó órában. Ennek érdekében fel kellene támasztani a több mint három évtizede félbemaradt *Ady-Múzeumot*, akár önálló sorozatként, akár az Új Magyar Múzeum keretében. Egy ilyen kiadvány mint az Adyra, korára és életművére vonatkozó közlések és adatok gyűjtőhelye, sok lappangó emléket, ismeretlen adatot, kiadatlan kéziratot, levelet segítene az irodalomtörténet nyilvánossága elé tárni. Nagy előny volna az is, hogy a kutatók egy helyen összegyűjtve, kritikailag megsűrve és feldolgozva találhatnák meg az anyagot.

E gyűjtésnek ki kellene terjednie a költő barátainak és a vele szorosabb kapcsolatban volt *kortársak egyéniségére, szerepére* is. A róluk visszaverődő fény jobban megvilágítaná Ady alakját is. Teljes, kritikai életrajzának megírásához nélkülözhetetlen segítség egy ilyen előmunkálat. Elsősorban a legrégibb és kevésbé feltárt életszakaszokra vonatkozó emlékek és adatok összegyűjtése a legsürgősebb.

Az életrajz és a kritikai kiadás szempontjából egyaránt fontos a *levelezés* gyűjtése. Általában szükséges egy pontos, módszeres *nyilvántartás* készítése a közgyűjteményekben s a magántulajdonban levő Ady-kéziratokról, levelekről, dokumentumokról. Sok emléknél eltűnése és elpusztulása a vizsgálat-ságos időkben pedig arra int bennünket, hogy *másolatot*, illetve fényképet vagy mikrofilmet készítsünk a még meglévőkről. Minderre természetesen fel kell hívni a közönség figyelmét, s a munkához megnyerni a gyűjtők és irodalombarátok közreműködését, támogatását.

A szorosabban vett *irodalomtörténeti feladatok* hosszú sorából még a következőket emelte ki: a kiadatlan, lappangó és kéziratot művek, levelek folyamatos gyűjtése a kritikai kiadás számára; a kötetben meg nem jelent ifjúkori és krocki-versek (Rövid dalok) teljes gyűjteményének összeállítása; az Ady-művek pontos időrendi jegyzékének elkészítése az életrajzzal való párhuzamosítás és ezáltal az egyes művek keletkezésének megvilágítása végett; Ady írói fogadtatásának, értékelésének és utóéletének történeti-kritikai megrajzolása; az Ady-életrajz hézagos szakaszainak kitöltése, homályos helyeinek megvilágítása, a még élő kortársak segítségével.

Az Adyra vonatkozó fontos, de beszerezhetetlen *forrásmunkák* (Schöpflin, Földessy, Hatvány, Makkai stb.) újra kiadása valóban igen szükséges, de lehetőleg átdolgozott vagy legalább jegyzetezett változatban. A Magvető Kiadónál tervbe vett jubiláris Ady-Album ügye is megfeneklett. Talán pótolni lehetne az ünnepi évfordulóra egy Ady-képeskönyvvel. Távolabbi, a kritikai kiadás utáni cél a verseknek népszerű, magyarázatos kiadása.

Több más hozzászólás után a bizottság megállapodott az Ady-kutatás legfontosabb teendőiben és sürgősségi sorrendjükben:

1. *Kortársi emlékezések összegyűjtése.* (Egy ilyen kiadvány szerkesztésére, összeállítására közben megbízást kapott Kovalovszky Miklós. — A szerk.).

2. Az *Ady-Múzeum* mielőbbi megindítása a rendszeres gyűjtőmunka és közlés lehetőségének biztosítására.

3. Részletes, *teljes bibliográfia* készítése, tárgyi, időrendi, szerzők és lelőhelyek szerinti csoportosításban.

4. *Ady-émlékek* és dokumentumok szervezett *gyűjtése és nyilvántartása*.

5. Egy *központi Ady-gyűjtemény* és könyvtár létesítése, lehetőleg az Irodalomtörténeti Intézetben.

6. Az eddigi *Ady-életrajzok* és emlékezések *anyagának megrostálása*, helyreigazítása, valamint a hézagos, homályos részek tisztázása, illetve *kiegészítése* a még élő szerzőkkel.

7. *Ady-problémák monográfia-szerű feldolgozása*, illetve összefoglalása (Ady és Léda, Ady és a baloldal, Ady szerelmei, Ady-viták, Ady és az iskola, Ady és a Nyugat, Adynak egy-egy vidékhez, városhoz kapcsolódó életszakasza vagy kapcsolatai stb.). Kívánatos volna, ha ilyen témákat az egyetemek disszertációként feldolgoztatnának.

A bizottság elhatározza végül, hogy az Irodalomtörténeti Intézet szervezeti lehetőségeit felhasználva az örvendetes lendülettel megindult munka folyamatos és eredményes végzésére minden erőfeszítést megtesz.

A vitát összefoglalta :

Kovalovszky Miklós

